

”Saattavat tarinat” - tarinateatteri ja laitoshoidossa olevien vanhusten tarinat.

Raportti työskentelystä muistihäiriöisten vanhusten kanssa vuodelta 2001.

Kalevala Korun Kulttuurisäätiö on tukenut tätä projektia!

Johdanto

Tässä hankkeessa tarinateatterimenetelmää tarjottiin dementoituneille vanhuksille keinona elvyttää ja palauttaa mieleen jo unohtuneita ja kadonneita tarinoita. Tavoitteena oli, että esityksessä kuunnellaan ja luodaan näyttämölle ehkä vain pienistä muiston välähdyksistä koostuva tarina. Näyttämöllä tarina eheytyy ja antaa tilaa uusille muistoille. Gustav Molander on esittänyt väitöskirjassaan "Askel lyhenee maa kutsuu" ajatuksen dementiasta, jonka mukaan dementoituneet vanhukset ikään kuin unohtavat kuolla, koska heidän mielestään häviävät tarinat. Eheät tarinat omasta elämästä ovat heijastettavissa ajan rajan ylitse. Näin kulkeminen niitä kohti myös mahdollistuu.

Tavoitteet

Hankkeen tavoitteena oli ensisijaisesti auttaa vanhuksia muistamaan omia tarinoitaan ja tällä tavalla lisätä heidän hyvinvointiaan. Tarinan arvon palauttaminen sekä ihmisten elämäntarinoiden moninaisuus ja yhteisyys toimivat hankkeen kantavina periaatteina. Tavoitteena oli paitsi lisätä vanhusten tarinoiden merkitystä kulttuurisen perinteen siirtäjänä, myös kasvattaa henkilöstön ja taiteentekijöiden valmiuksia kehittää tarinankerronnan traditioita. Välillisenä tavoitteena on edelleenkin, että vanhusten ja heitä ympäröivän yhteiskunnan välisen yhteisöllisen keskustelun avulla voitaisiin vaikuttaa myös yhteiskunnassa vallitseviin asenteisiin ja arvoihin.

Hankkeen toteutusvastuu oli Helsingin Tarinateatterin kannatusyhdistys ry:llä. Hanketta markkinoitiin vanhustenhoitolaitoksille keväällä 2000 sekä suomalaisen tarinateatterin 10- vuotistapahtuman yhteydessä kesällä 2000. Tavoitteena oli toteuttaa syksyn 2000 aikana viidestä kahdeksaan tarinateatteriesitystä, viisi henkilöstön koulutuspäivää sekä useita pienimuotoisia perehdytystilaisuuksia.

Kohderyhmä

Hankkeen ensisijaisena kohderyhmänä olivat vanhukset, joiden hoito edellyttää hoitoa vanhainkodissa. Hanke toteutettiin helsinkiläisessä Riitankodissa tiiviissä yhteistyössä hoitolaitoksen henkilökunnan kanssa. Riitankodin asukkaat ovat pysyvillä laitospaikoilla olevia vanhuksia. He ovat eri syistä dementiaa sairastavia ja dementia on ollut ensisijainen syy laitoshoidolle. Dementian aste on keskivaikeasta vaikeaan ja tarkoittaa, että heille vain osalle voi enää tehdä esim. muistitestejä. Avun tarve päivittäisissä toiminnoissa on suuri.

Keski-ikä vanhuksilla on lähes 85 vuotta. Yleisesti ottaen heillä on keskittymiskyky hyvin vähäinen ja omien tunteiden ilmaisu hyvin rajallista. Osa ei kykene ilmaisemaan esim. kipua. Tämä kuvaus antaa kuitenkin vain karkean yleiskuvan Riitankodin vanhuksista joukkona. Hoitohenkilökunnan työn lähtökohtana on se, että vanhusten oma persoonallisuus on löydettävissä kaikista.

Riitankodin henkilöstölle tarjottiin myös mahdollisuus osallistua perehdytys- ja koulutustilaisuuksiin. Dementoituneiden vanhusten hoidossa vanhuksen luottamus hoitavaan henkilökuntaan on erityisen tärkeää. Dementoitunut vanhus on herkkä vaistoamaan ilmapiirejä ja tunnelmia; tunnevuorovaikutuksen me opimme elämässä ensimmäisenä ja sen me myös taidamme loppuun saakka. Vanhus vaistoaa sen mitä niissä henkilöissä tapahtuu, joihin hän on tottunut luottamaan. Tästä syystä oli ensiarvoisen tärkeää, että hoitohenkilöstö saattoi luottaa uuteen menetelmään. Henkilöstön kanssa oltiin koko hankkeen ajan avoimessa vuorovaikutuksessa. Näin oli mahdollista arvioida koko ajan sitä, näyttääkö tarinateatteriesitys hoidettavien vanhusten kanssa tarkoituksenmukaiselta ja hyvää tekevältä.

Koska useissa vanhusten hoitolaitoksissa on kiinteää yhteistyötä omaisten kanssa, olivat vanhusten omaiset myös tämän hankkeen kohderyhmänä. He osallistuivat tilaisuuksiin vanhuksen kanssa katsojina. Oletuksenamme oli, että myös omaisten omat tarinat elämästä eheytyvät kun he kuulevat tarinoita omien vanhuksiensa elämästä. Omaisten joukossa oli myös vielä kotona asuvia puolisoja. Myös heille menneisyyden jakaminen tarinoiden kautta voisi tulla merkitykselliseksi.

Hankkeen toteutus ja sisältö

Kevään 2000 aikana käynnistettiin neuvottelut muutamien Helsingin seudulla sijaitsevien vanhustenhoitolaitoksien kanssa mahdollisen yhteistyön aloittamiseksi syksyllä 2000. Näistä neuvotteluista ohjaaja Sisko Peltoniemen ja Antinkotisäätiön vanhainkodin johtaja Seija Karisen väliset neuvottelut johtivat jatkotoimenpiteisiin. Seuraavaksi Sisko Peltoniemi jatkoi neuvotteluja Päivi Kuusela-Louhivuoren, Antinkotisäätiöön kuuluvan Riitankoti -osaston osastonhoitajan kanssa. 29.11. 2000 projektin toteutussuunnitelma esiteltiin Riitankodin henkilökunnalle. Ohjaaja kävi tutustumassa Riitankodin vanhuksiin vierailemalla muistelupiirissä 4.12. ja 18.12.2000.

Työskentely henkilökunnan kanssa alkoi 13.01.2001. Tässä tilaisuudessa henkilökunta sai tutustua tarinateatteriin työskentelymuotona. Tilaisuus sisälsi myös simulaation vanhusten kanssa työskentelystä. Simulaatiossa henkilökunta oli vanhusten rooleissa. Tämä auttoi osaltaan myös näyttelijöitä adaptoitumaan tuleviin työskentelyhetkiin.

Varsinaiset työskentelyhetket vanhusten kanssa pidettiin seuraavasti:

16.03. 2001, mukana ohjaaja ja 4 näyttelijää,
23.03. 2001, mukana ohjaaja ja 4 näyttelijää,
28.03. 2001, mukana ohjaaja ja 4 näyttelijää sekä
08.06. 2001, mukana ohjaaja ja 5 näyttelijää.

Työskentely henkilökunnan kanssa jatkui syksyn 2001 aikana. Henkilökunnalle pidettiin kaksi työnohjauksellista tarinateatterikoulutuspäivää. Vanhusten kanssa työskentelyä tullaan jatkettiin marras-joulukuussa 2001.

Helsingin Tarinateatterilaiset järjestivät aiheesta työpajan kesäkuussa 2001 Paimion Tuorlassa pidetyillä valtakunnallisilla tarinateatteripäivillä. Työpajaan osallistui monia vanhustyön ammattilaisia ja he osoittivat mielenkiintoa tätä uutta työtapaa kohtaan.

Henkilökunnan ja omaisten arvio

Henkilökunnan arvion mukaan vanhuksat kykenivät odotettua paremmin keskittymään tarinateatterituokioon. Harva muu toiminta on saanut joitakin asukkaita olemaan paikallaan niin pitkään (istunnot olivat 60 minuutin mittaisia). Vanhuksat ilmaisivat selkeästi tilanteessa ollessaan pitävänsä siitä, mitä he kokivat ja näkivät. Jos jostain asiasta ei pidetty, joku aina myös ilmaisi sen ääneen. Vanhuksissa oli havaittavissa selvästi virkistymistä ja hyvän olon tunnetta. Tämän hoitajat pystyivät arvioimaan, koska he tuntevat nämä vanhuksat ja heidän tapansa ilmaista itseään. Paikalla oli aina vanhusten omahoitajia. Mielenkiintoista oli nähdä, että aidot tilaisuudet olivat huomattavasti levollisempia kuin henkilökunnan simulaatiosta saattoi odottaa. Tämä osaltaan kertoi siitä, että vanhusten levollisuus oli positiivinen yllätys kaikille osapuolille.

Edelleen käyttäytyminen ryhmässä oli henkilökunnan arvion mukaan luontevan oloista ja vaikka esitykset pidettiin toisen osaston tiloissa, vieraan tilan vaikutusta ei havainnut. Yleensä osastolta poissaolo saa monet rauhattomiksi ja asukkaat ilmaisevat haluavansa "kotiin". Keskittymisen saattoi havaita myös siitä, että vanhuksat hyvin vähän häiritsivät toisiaan.

Tilaisuudet synnyttivät vanhusten kesken myös poikkeuksellisen paljon adekvaattia vuorovaikutusta. Normaalisti vanhuksat eivät hoitohenkilökunnan kertoman mukaan reagoi läheskään niin paljon siihen, mitä muut kertovat tai sanovat. Nyt toisten puheita ja tunteja kommentointiin taajaan ja vanhusten välinen keskustelu oli välillä vilkasta. Niille asukkaille, joilla tarinateatteri nostatti pintaan ikäviä asioita menneisyydestä oli levottomampi olo illan aikana ja heidän puheesta kävi ilmi, että muistot olivat muistissa vielä joitakin tunteja myöhemmin. Hoitajat arvioivatkin jälkepäin, että heidän olisi pitänyt varautua näihin iltoihin lisäämällä yksi hoitaja iltaan, jolla olisi ollut enemmän aikaa keskustella vaikeasta asiasta tai pelkästään olla enemmän läsnä asukkaan vierellä.

Hoitohenkilökunnan mukaan toteutus oli hyvä ja vanhuksen päivään sopivassa ajankohdassa. Myös hoitajat kokivat tilanteet omaan työtään virkistävinä. Tilaisuudet toivat hoitajille vanhuksista esille uutta. Henkilökunnan oman kertoman mukaan paljon merkitti myös se, että muut osoittavat arvostavansa vanhuksia ja ovat valmiita antamaan aikaansa.

Kahdessa tilaisuudessa oli läsnä myös vanhusten omaisia. Tilaisuuden jälkeen eräs tytär kertoi nähneensä pitkästä ajasta "entisen" äitinsä. Myös kotona asuva puoliso iloitsi voidessaan jakaa yhteistä menneisyyttä Riitankodissa asuvan puolisonsa kanssa.

Tarinateatterilaisten oma arvio

Tehtävä koettiin suunnitteluvaiheessa huomattavan haastavaksi. Vaikka monilla teatterilaisilla oli kokemusta vanhustyöstä, ei kokemusta vastaavanlaisista projekteista ollut käytettävissä. Haastavuutta lisäsi henkilökunnan kanssa toteutetusta simulaatiosta muodostunut kuva vanhuksista levottomana ja keskittymiskyvyttömänä ryhmänä. Ensimmäisestä "aidosta" työskentelyhetkestä lähtien ennakkokäsitys siirtyi syrjään ja sen rinnalle tuli työskentelyyn ilo ja riemu. Tarinateatterilaisten yhteinen kokemus oli se, että tilaisuudet olivat palkitsevia ja myös "ammatillisesti" opettavia. Projektista on tähän mennessä tiedotettu lähinnä kotimaassa, mutta sille on osoitettu myös paljon kansainvälistä kiinnostusta tarinateatterilaisten keskuudessa